१२०

आथर्वणो बृहद्दिवः। इन्द्रः । त्रिष्टुप् ।

तदिदा॑स॒ भुव॑नेषु॒ ज्येष्ठं॒ यतो॑ ज॒ज्ञ उ॒ग्रस्त्वे॒षनृ॑म्णः।

स॒द्यो ज॑ज्ञा॒नो नि रि॑णाति॒ शत्रू॒ननु॒ यं विश्वे॒ मद॒न्त्यूमाः॑॥ १०.१२०.०१

यतः । उग्रः- उद्गूर्णः । त्वेषनृम्णः- दीप्तबल इन्द्रः । जज्ञे- जातः । तदित्- तदेव । भुवनेषु- ज्येष्ठम् । आस- अभवत् । विश्वे- सर्वे । ऊमाः- प्राणिनः । यम् । अनु मदन्ति- अनुतुष्यन्ति । सः । सद्यः- क्षणेन । जज्ञानः- जातः । शत्रून्- वृत्राणि । नि- नितराम् । रिणाति- हिनस्ति ॥१ ॥

वा॒वृ॒धा॒नः शव॑सा॒ भूर्यो॑जाः॒ शत्रु॑र्दा॒साय॑ भि॒यसं॑ दधाति।

अव्य॑नच्च व्य॒नच्च॒ सस्नि॒ सं ते॑ नवन्त॒ प्रभृ॑ता॒ मदे॑षु॥ १०.१२०.०२

भूर्योजाः- प्रभूतबलः । शवसा- बलेन । वावृधानः- वर्धमानः । शत्रुः- शत्रुशत्रुः सन् । दासाय- वासनादास्यभावनाय । भियसम्- भयम् । दधाति- यच्छति । अव्यनच्च व्यनच्च- जीवमजीवम् । सस्नि- शोधयति । ते- तव । मदेषु- हर्षे । प्रभृता- त्वया भृतानि भूतानि । सं नवन्ते- सङ्गच्छन्ते ॥२ ॥

त्वे क्र॒तु॒मपि॑ वृञ्जन्ति॒ विश्वे॒ द्विर्यदे॒ते त्रिर्भ॑व॒न्त्यूमाः॑।

स्वा॒दोः स्वादी॑यः स्वा॒दुना॑ सृजा॒ सम॒दः सु मधु॒ मधु॑ना॒भि यो॑धीः॥ १०.१२०.०३

त्वे- त्वयि । क्रतुमपि- सङ्कल्पान् कर्माणि वा । वृञ्जन्ति- समापयन्ति । ऊमाः- यजमानाः । एते- इमे । विश्वे- सर्वे । द्विः- जायया पत्या वा युगळभूताः । त्रिः- अपत्येन त्रिः । भवन्ति । स्वादोः स्वादीयः- मधुरतमः सन् । स्वादुना- माधुर्येण । सृज- उत्पादय । मधु- मधुरम् । अदः- अपत्यम् । मधुना- माधुर्येण । सम्- सम्यक् । सु- सुष्ठु । अभि- आभिमुख्येन । योधीः- योधय क्रीडयेति भावः ॥३ ॥

इति॑ चि॒द्धि त्वा॒ धना॒ जय॑न्तं॒ मदे॑मदे अनु॒मद॑न्ति॒ विप्राः॑।

ओजी॑यो धृष्णो स्थि॒रमा त॑नुष्व॒ मा त्वा॑ दभन्यातु॒धाना॑ दु॒रेवाः॑॥ १०.१२०.०४

Dr. Rangani

इति- एवम्। चित्- एव। हि- खलु। धना- सम्पदः। जयन्तम्। मदेमदे- हर्षे हर्षे। विप्राः- मेधाविन उपासकाः। अनुमदन्ति- अनुतुष्यन्ति। ओजीयः- बलीयान्। धृष्णः- शत्रुधर्षकः सन्। स्थिरम्- दार्ढ्यम्। आ तनुष्व- कुरु। दुरेवाः- दुर्गतयः। यातुधानाः। त्वा- भवन्तम्। मा दभन्- मा हिंसन्तु ॥४॥

त्वया वयं शाशद्महे रणेषु प्रपश्यन्तो युधेन्यानि भूरि।
चोदयामि त आयुधा वचोभिः सं ते शिशामि ब्रह्मणा वयांसि॥ १०.१२०.०५

भूरि- प्रभूतानि। युधेन्यानि- योधनार्हाणि। प्रपश्यन्तः। रणेषु- युद्धेषु। त्वया- भवता। वयम्। शाशद्महे- वृत्राणि शातयामः। ते- तव। आयुधा- आयुधानि। वचोभिः- मन्त्रैः। चोदयामि- प्रेरयामि। ब्रह्मणा- मन्त्रेण मेधया वा। ते- तव। वयांसि- हव्यानि। सं शिशामि- संस्करोमि ॥५॥

स्तुषेय्यं पुरुवर्पसमृभ्वमिनतममाप्त्यमाप्त्यानाम्।
आ दर्षते शवसा सप्त दानून्प्र साक्षते प्रतिमानानि भूरि॥ १०.१२०.०६

स्तुषेय्यम्- स्तुत्यम्। पुरुवर्पसम्- बहुरूपम्। ऋभ्वम्- उरुभासमानम्। इनतमम्- अतिशयेन स्वामिनम्। आप्त्यानां आप्त्यम्- अतिशयेन आप्तहितकारिणमिति वैदिककोशः। आप्यम्- प्राप्यम्। इन्द्रं स्तौमि। शवसा- बलेन। सप्त दानून्- सप्त दानवान् भूर्भुवरादिसप्तभूमिकारोधकान्। आ दर्षते- आभिमुख्येन हिनस्ति। भूरि- प्रभूतानि। प्रतिमानानि- प्रतिरूपाणि। प्र साक्षते- प्रसहते ॥६॥

नि तद्दधिषेऽवरं परं च यस्मिन्नाविथावसा दुरोणे।
आ मातरा स्थापयसे जिगत्नू अत इनोषि कर्वरा पुरूणि॥ १०.१२०.०७

यस्मिन्। दुरोणे- सदने। अवसा- तर्पकेण हविषा। आविथ- अतृप्यः। तस्मिन् सदने। परं च अवरं च। तत्- धनम्। नि दधिषे- स्थापयसि। जिगत्नू- गतिशीले। मातरा- द्यावापृथिव्यौ। आ स्थापयसि। अतः- तस्मात्। पुरूणि- बहूनि। कर्वरा- कर्माणि। इनोषि- करोषि ॥७॥

इमा ब्रह्म बृहद्दिवो विवक्तीन्द्राय शूषमग्रियः स्वर्षाः।
महो गोत्रस्य क्षयति स्वराजो दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः॥ १०.१२०.०८

Dr. Ranganji

अग्रियः- प्रथमः। स्वर्षाः- स्वर्गसम्भक्ता। बृहद्दिवः- महाप्रकाश उपासकः। इन्द्राय- परमेश्वराय। शूषम्- सुखम्। इमा ब्रह्म- एतान् मन्त्रान्। विवक्ति- वदति। महः- महतः। गोत्रस्य- गोसमूहस्य। स्वराजः- स्वप्रकाशस्य। क्षयति- ईष्टे। विश्वा दुरश्च- सर्वद्वाराणि। स्वाः- आत्मीयानि। अप अवृणोत्- अपावृणोत्॥८॥

एवा महान्बृहद्दिवो अथर्वावोचत्स्वां तन्वमिन्द्रमेव।
स्वसारो मातरिभ्वरीररिप्रा हिन्वन्ति च शवसा वर्धयन्ति च॥ १०.१२०.०९

एवा- एवम्। महान्- महात्मा। बृहद्दिवः- महाप्रकाशः। अथर्वा- चित्तवृत्तिनिरोधकः। थर्वतिश्चरतिकर्मा तत्प्रतिषेध इति यास्कः। स्वां तन्वम्- स्वस्वरूपभूतम्। इन्द्रमेव- ईशनाधिदैवतमेव। अवदत्- अब्रवीत्। स्वसारः- स्वतः सरणशीलाः। मातरिभ्वः- मातरि अन्तरिक्षे भूम्यां वर्तमाना वा। अरिप्राः- अदोषा अपः। हिन्वन्ति च- प्रेरयन्ति च। शवसा- बलेन। वर्धयन्ति च॥९॥

Dr. Rangaji